

УДК 338.43:636.2.082.
4.003.13(470.11)
© 2014

В.І. Радько,
кандидат
економічних наук
Національний
університет біоресурсів
і природокористування
України

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ВІДТВОРЕННЯ СТАДА КОРІВ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Розглянуто проблеми відтворення молочного стада в агропідприємствах. Дано економічну оцінку процесам відтворення поголів'я великої рогатої худоби в контексті продовольчої безпеки країни. Подано економічне обґрунтування основних показників відтворення як однієї з передумов нарощення обсягів виробництва молока в господарствах корпоративного сектору. Виділено основні системоутворювальні фактори, що впливають на ефективність процесу відтворення поголів'я великої рогатої худоби. Проаналізовано міжнародну практику щодо відтворення поголів'я корів та можливості її застосування на українських підприємствах. Розглянуто проблеми, що мають місце у процесах відтворення стада корів, запропоновано заходи, спрямовані на нарощення поголів'я корів в агропідприємствах.

Ключові слова: молоко, сільськогосподарські підприємства, відтворення, молочне скотарство.

У розвитку молочного скотарства нині простежуються такі тенденції, як недозавантаженість виробничих потужностей, неповна зайнятість робочої сили, погіршення стану кормової бази, що визначає високий рівень витрат на виробництво. Однак прискорення економічного розвитку, що передбачено довгостроковими програмами розвитку галузі, не може базуватися на обмежених за своїми можливостями екстенсивних факторах. З цих позицій слід використовувати якісно новий фізичний та людський капітал, а також результати сприятливих умов господарювання. Для того, щоб прискорити економічне зростання в молочному скотарстві, потрібен пошук нових стійких джерел розвитку на основі активізації процесу інтенсифікації виробництва.

Інтенсивне розширене відтворення потрібно розглядати як якісно новий тип економічного зростання, що базується на широкому використанні ефективніших інноваційних факторів виробництва, одним з яких є інтенсифікація. Актуальність переходу на інтенсивний спосіб господарювання визначається й тим, що у складні роки економічного спаду питанням інтенсифікації не приділяли належної уваги. Нині, коли виникли сприятливі передумови для розвитку

галузей агровиробництва, інтенсифікація передбачає залучення в суспільне виробництво інноваційного потенціалу та створення умов для раціонального його використання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ґрунтовно питання ефективного функціонування підприємств з виробництва молока висвітлено в наукових працях вітчизняних учених-аграріїв І. Баланюка, П. Березівського, М. Ільчука, М. Пархомця, І. Свиноуса В. Радька та ін. Однак певні теоретичні та науково-практичні проблеми формування організаційно-економічних аспектів відтворення стада в діяльності підприємств з виробництва молока залишаються недостатньо розробленими.

Методи досліджень. У процесі виконання дослідження застосовувалися загальноприйняті методи і прийоми: сукупність наукових прийомів абстрактно-логічного методу (індукція й дедукція, аналіз та синтез, аналогії та порівняння, формалізації та моделювання) у розробці теоретичних положень з обґрунтування організаційно-економічних чинників підвищення ефективності. У проведенні аналізу кількісних та якісних показників ефективності функціонування підприємств молочного скотарства застосовувався економіко-статистичний метод,

зокрема його прийоми: порівняння (зіставлення даних звітного року з відповідними показниками минулих років).

Результати досліджень. Відтворення стада великої рогатої худоби є одним з найтрудомісткіших процесів у молочному скотарстві, оскільки від цього процесу залежить молочна продуктивність корів, ефективність селекційно-племінної роботи, тривалість та інтенсивність використання генетично цінних високопродуктивних тварин, якість одержуваної від них продукції та рентабельності її виробництва.

Відносно короткий термін інтенсивного виробничого використання молочних корів потребує щорічного введення в основне стадо від 25 до 30% і більше високопродуктивних первісток, що стає неможливим при значному зниженні рівня відтворення, виходу телят та їх збереження. Отримання недостатньої кількості ремонтного молодняку від генетично цінних високопродуктивних корів змушує вводити в групу для відтворення всіх наявних у господарстві телиць, що призводить до зниження ефективності селекційно-племінної роботи і загалом розвитку галузі.

На думку академіка Л.К. Ернста, для реалізації генетично зумовленого рівня молочної продуктивності худоби потрібно підтримувати високий рівень відтворення стада, забезпечувати своєчасне плідне осіменіння корів і телиць та щорічне отримання від них життєздатного приплоду. Усі заходи з тваринами мають бути спрямовані на включення механізмів регуляції статевої функції самого організму, зокрема прийомів, якими працює сама тварина. Саме в цьому ключ для своєчасної нормалізації генеративної функції, а не в тому, щоб починати працювати з тваринами тоді, коли процеси зміни органів і гомеостазу давно запущені, коли повернення його до нормальної діяльності є досить важким, довгим, багатовитратним і не завжди успішним [7].

У господарствах було проведено селекційно-племінну роботу, що дає змогу комплектувати молочнотоварні ферми і комплекси тваринами з генетично закладеною високою молочною продуктивністю. Проте така висока молочність у корів може забезпечуватися лише за умови відповідної повноцінної годівлі, дотримання фізіологічно обґрунтованої технології утримання худоби і лише у клінічно здорових тварин. За сучасної інтенсивної промислової технології виробництва молока часто у корів спостерігається гіподинамія, недостатня при-

родна інсоляція, є погіршеності в годівлі, часто виникають стресові фактори. За таких умов в організмі високопродуктивних тварин змінюється багато фізіологічних процесів, знижується молочна продуктивність, порушується репродуктивна функція. Тому інтенсивне ведення молочного скотарства потребує перебудови наявного в організації відтворення стада.

Зростання чисельності племінних тварин, обсягів виробництва молока і підвищення його ефективності безпосередньо пов'язане з обсягом капітальних вкладень в основні фонди, достатністю оборотних коштів, удосконаленням організації виробництва.

Під час виробництва на продукцію тваринництва прямо або побічно впливає мінливість і непередбачуваність кліматичних та біологічних (еволюційних, генетичних та ін.) явищ і процесів, тому за виробництва продукції молочного скотарства кількість матеріальних ресурсів на одиницю продукції не може бути постійною величиною.

Відтворення продуктивної молочної худоби являє собою циклічні процеси відновлення життя, безперервного зростання і розвитку тварин у тісній взаємодії із зовнішнім (природним і технологічним) середовищем для відновлення основних фондів біогенного походження за організації виробництва молока та приплоду.

Організаційно відтворення є масовопотоковим виробничим процесом. Такт потоку становить 27–36 міс. і зумовлений біологічними особливостями виду, тривалістю процесу отримання, вирощування та підготовки тварин до умов майбутньої експлуатації.

Ефективність молочного скотарства значною мірою залежить від інтенсивності відтворення стада, яке відчутно впливає як на виробництво молока, так і на темпи генетичного прогресу селекційних ознак і на 15–20% забезпечує рентабельність галузі. Низька відтворна здатність корів є однією з проблем у сучасному молочному скотарстві.

Причиною репродуктивних порушень є комплекс взаємопов'язаних чинників, починаючи від статевих гамет і закінчуючи постнатальною смертністю й безпліддям потомства. Загалом причини й наслідки порушень відтворної функції складні й різнобічні. Є причини зниження відтворної функції корів як індивідуального, так і загального порядку.

Узагальнення вітчизняного й зарубіжного досвіду засвідчує, що варіації у відтворній здатності корів переважно зумовлені факторами

1. Динаміка показників відтворення дійного стада в сільськогосподарських підприємствах України

Показник	Рік				
	2008	2009	2010	2011	2012
Вихід телят на 100 корів, гол.	73	74	73	73	73
Вихід приплоду на 100 нетелів, гол.	92	92	97	85	87
Яловість, %					
корів	27	26	27	27	27
нетелів	8	8	3	15	13
Забезпеченість ремонтним молодняком, %	17,1	17,4	16,9	17,3	18
Вибракування стада, %	23,5	21,3	21,2	19,9	19,5
Падіж, %	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Збереженість корів, %	99,9	99,9	99,9	99,9	99,9
Оновлення стада, %	34,7	32,1	34,1	33,8	33,7

середовища й залежать як від умов життя, так і від організації всього комплексу господарських і спеціальних зооветеринарних заходів, зокрема: проблеми тварин — 52%; негативний енергетичний баланс і гіпофункція яєчників — 30; захворювання матки — 11; кісти яєчників — 4; мастити — 3; захворювання ратиць — 4; проблеми утримання й експлуатації тварин — 37; високий вміст протеїну в раціоні і, відповідно, високий вміст сечовини в сироватці крові (понад 35 мг %) — 10; несвоєчасне осіменіння корів у період статевої охоти — 10; осіменіння корів (рано чи пізно) після отелення — 7; інші — 10; якість сперми — 64; вплив сезону року — 5 та ін. проблеми — 11% [5].

Одним з важливих показників раціонально організованого відтворення стада є підтримання його оптимальної структури. Структура стада — це відсоткове співвідношення кількості тварин різних статевих і вікових груп до загального поголів'я стада.

Структура стада залежить від його господарського призначення (племенне й товарне), напрямку продуктивності (молочне, м'ясне, комбіноване), рівня його спеціалізації (спеціалізоване та із закінченим оборотом), характеру відтворення (просте й розширене). Для забезпечення відтворення у структурі стада на початок року має бути 30–35 нетелей і 35–40 телиць, старших одного року на 100 корів [6].

При закінченому обороті стада відтворення поголів'я виробляється в одному господарстві, і стадо складається з основних статевих-вікових груп. У господарствах з поглибленою спеціалізацією на виробництві якогось одного виду про-

дукції немає деяких статевих-вікових груп, тобто в них наявний незакінчений оборот стада [4].

Більшість вітчизняних господарств має закінчений оборот з внутрішньогосподарською спеціалізацією виробництва, і для них дуже важливою є підтримка або створення стада з оптимальною структурою. У господарствах молочного напрямку продуктивності у стаді має бути не менше 60% корів [3].

Як свідчать дані табл. 1, частка корів у стаді становить 49,5%, що є недостатнім для обґрунтованого процесу відтворення поголів'я молочного скотарства (у господарствах молочного скотарства обґрунтована частка корів становить 60%).

Головні причини, що стримують темпи відтворення великої рогатої худоби, це безпліддя і яловість маточного поголів'я. Внаслідок цих причин багато господарств недоотримують значної кількості молодняку та продукції, що зумовлює збитки від утримання неплідних тварин. Втрати у відтворенні худоби в ряді господарств залишаються високими — щороку недоотримується приплід від 30 до 40% маточного поголів'я.

Проаналізуємо основні показники, що характеризують процес відтворення дійного стада в сільськогосподарських підприємствах України (табл. 1).

Наведені в табл. 1 розрахунки показників свідчать про негативні тенденції у процесі відтворення дійного стада в молочному скотарстві. Основним показником, який характеризує процес відтворення поголів'я корів у сільськогосподарських підприємствах, є вихід телят на

2. Групування сільськогосподарських підприємств за виходом телят на 100 корів станом на 1 січня 2013 р.

Підприємства	Кількість підприємств		Одержано приплоду	
	одиниць	до загальної кількості, %	тис. гол.	до загальної кількості, %
Всього	3258	100,0	426,9	100,0
З них з виходом, гол.:				
до 49	457	14,0	23,2	5,4
50–59	324	9,9	33,3	7,8
60–69	448	13,8	67,3	15,8
70–79	523	16,0	96,9	22,7
80–84	280	8,6	57,7	13,5
85–89	238	7,3	46,9	11,0
90–94	188	5,8	32,7	7,7
більше 94	800	24,6	68,9	16,1

100 корів. Так, у 2012 р. на 100 корів було отримано по 73 гол. приплоду телят, що відповідає рівню 2011 р. Вищих показників виходу телят, ніж у середньому по Україні, досягли 9 областей, а найвищого — Івано-Франківська область (82 телят).

Отже, 16 регіонів країни мали показники, нижчі за середній по Україні. Найгірший результат було отримано у Київській, Закарпатській, Донецькій областях та в Автономній Республіці Крим — по 68 телят.

Як свідчать результати табл. 2, в сільськогосподарських підприємствах наявний високий рівень яловості корів та нетелей (відповідно 27 та 13%), що не є характерним для висококонцентрованого виробництва молока.

Оцінюючи рівень забезпеченості агропідприємств ремонтним молодняком, варто зауважити, що його значення є нижчим за рівень вибракування. Рівень показника оновлення стада відповідає наявним нормативним значенням для сільськогосподарських підприємств, які використовують інтенсивні технології виробництва молока [1]. За результатами проведених розрахунків, термін корисного використання корів становить 3–3,5 лактації.

Проведемо групування сільськогосподарсь-

ких підприємств за виходом телят на 100 корів (табл. 2).

Наведені в табл. 2 розрахунки показують, що у 2032 господарствах вихід телят не забезпечує простого відтворення дійного стада (норматив 85 телят на 100 корів). І лише 800 агропідприємств, або 24,6% від загальної чисельності мають можливість здійснювати розширення відтворення поголів'я корів використовуючи власні ресурси. Це свідчить про наявність істотних внутрішньогалузевих резервів щодо стабілізації та нарощування поголів'я великої рогатої худоби, зокрема й корів. Розв'язання цієї проблеми можливе лише за умови активізації інвестиційних процесів у галузі та посилення державної підтримки відтворювальних процесів у галузі [2].

Така тенденція спостерігається за оцінки виходу телят на 100 гол. нетелів, що свідчить про незадовільний стан племінно-селекційної справи в більшості господарств різних форм господарювання. Безпліддя та яловість корів залежить від багатьох причин. Основними з них є недоотримання оптимальної годівлі та систем утримання тварин, захворювання статевих та інших органів, а також недоліки в організації та проведенні штучного осіменіння.

Висновки

Результати досліджень свідчать, що за досліджуваній період незначна кількість тварин залишалася неосімененими в терміни до 91 і більше днів після отелення — 1,43–1,45%

рин залишалася неосімененими в терміни до 91 і більше днів після отелення — 1,43–1,45%

в середньому по досліджуваних господарствах від їх загального поголів'я в розрізі областей. Результативність проведення штучного осіменіння підтверджує дані: 3 і більше разів провадилося осіменіння близько 5% корів.

Принципове положення організації відтворення і найефективнішого використання корови полягає в тому, щоб забезпечити середній межотільний інтервал 12 міс. — близько 10 міс. лактації і 2 міс. сухостою.

Це обгрунтовано біологічними особливостями молочної худоби, оскільки вагітність у корів в середньому триває близько 285 днів (± 11 днів), а відновлення клітин, які секретують молоко і забезпечують його виділення, відбувається не менш ніж за 45 днів сухості-ного періоду.

Пріоритетними напрямами підвищення економічної ефективності відтворювального процесу молочного стада є: скорочення тривалості відтворювального циклу; оптимізація структури молочного стада; скорочення кількості ялових корів для збільшення інтенсивності відбору телиць для ремонту й розширеного відтворення продуктивної худоби; інтенсифікація вирощування ремонтних (племінних) телиць; мінімізація витрат на вирощування молочних корів завдяки раціональному використанню виробничих ресурсів на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу; збільшення продуктивності молочної худоби для підвищення якості основних засобів нового покоління й фінансового забезпечення відтворювального процесу.

Бібліографія

1. Адмін Є. Безприв'язне утримання корів при реконструкції чи будівництві молочних ферм/Є. Адмін, А. Король//Тваринництво України. — 2006. — № 7. — С. 4–7.
2. Кудельський В.Е. Організаційно-економічні засади формування сировинної зони для молокопереробних підприємств Хмельницької області/В.Е. Кудельський//Економіка і управління АПК. — 2012. — № 9 (97). — С. 98–102.
3. Кухарев О. Молочное скотоводство на промышленной основе — высокорентабельная отрасль/О. Кухарев, А. Ганкин//Молочное и мясное скотоводство. — 2001. — № 4. — С. 7–8.
4. Малахов С.Н. Повышение эффективности и конкурентоспособности производства молока/С.Н. Малахов//Достижения науки и техники АПК. — 2002. — № 12. — С. 7–10.
5. Молочний світ//Аграрний тиждень. — 2007. — № 46 (03.12–09.12).
6. Пороги на молочных реках//Продукты питания. — 2010. — № 21. — С. 42–44.
7. Чопенко В. Молочный омут/В. Чопенко//Агро-вісник Україна. — 2007. — № 4. — С. 59–64.

Надійшла 14.04.2014.